

Mirna Marković¹

UDK : 371.136:378-057.4
159.9:316]:378(497.6)

KORIŠTENJE NORMATIVNOG PSIHOLOŠKOG UGOVORA U FUNKCIJI POSTIZANJA KVALITETNIJEG OBRAZOVNOG PROCESA

- Sažetak -

Po ulasku u svaki relativno nepoznat i novi kontekst, poput novog nastavnog kolegija, studenti ulaze s određenim očekivanjima kojih ne moraju uvijek biti u potpunosti svjesni. Jednako kao i studenti, i nastavnici odnosno asistenti generiraju izvjesna očekivanja, najčešće utemeljena na psihološkoj agregaciji dosadašnjeg iskustva. Činjenica je da će upravo implicitna očekivanja i jednih i drugih u određenoj mjeri oblikovati njihovo ponašanje i stavove u okviru ovog nastavnog kolegija. Očekivanja koja potiču od obje ugovorne strane najčešće predstavljaju niz vrlo specifičnih, uglavnom implicitnih, očekivanja koja čine osnovu psihološkog ugovora koji se često definira kao „prećutni” dogovor između ugovornih strana (studenata i nastavnika/asistenta) o prirodi njihovog odnosa razmjene i načina na koji realiziraju svoj odnos u procesu poučavanja. U ovom radu se nastojao ispitati sadržaj normativnog psihološkog ugovora koji definira zajednička očekivanja studenata i asistenta vezana za prava i obaveze koje podrazumijeva uloga studenta, kao i prava i obaveze koje podrazumijeva uloga asistenta u odnosu student – asistent u okviru jednog nastavnog kolegija. Istraživanje je provedeno na uzorku od N = 38 studenata V godine na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Modificirana tehnika nominalne grupe korištena je za prikupljanje individualnih podataka i postizanje grupnog konsenzusa u vezi sa sadržajem normativnog psihološkog ugovora. Posebna

1 Mr. sc. Mirna Marković, magistrica psiholoških znanosti. Na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu angažovana kao viša asistentica na predmetima iz oblasti organizacijske/industrijske psihologije i kognitivne psihologije; e-mail: mirna.markovic@ff.unsa.ba.

je pažnja skrenuta na efikasan način prikupljanja i korištenja informacija o studentskim očekivanjima, koje se mogu uzeti u obzir prilikom definiranja i pojašavanja uzajamnih očekivanja od uloga studenta i nastavnika/asistenta u obrazovnom procesu. Na primjeru konkretnih koraka nastojalo se ukazati na prihvatljivost i primjenjivost prikazane metodologije u definiranju normativnog psihološkog ugovora bilo koje obrazovne grupe. U konačnici, rad je rezultirao prijedlogom Skale za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora koja bi andragoškim djelatnicima bila od koristi u osmišljavanju individualizirane skale za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora u konkretnom obrazovnom kontekstu.

Ključne riječi: normativni psihološki ugovor, odnos student – nastavnik, očekivanja od uloga.

Uvod

Interes za ispitivanje očekivanja studenata i nastavnika u studijama koje se bave prostorom visokog obrazovanja imaju dugu historiju (npr. Ramsden, 2003), no relativno je malo onih koja su se bavila procesima pregovaranja o ovim očekivanjima u visokoobrazovnom kontekstu (Koskina 2013). Jednako kao što se u poslovnom svijetu razumijevanje očekivanja klijenata u kontekstu upravljanja odnosom sa klijentima prepoznaje kao bitan faktor uspješnosti u organizaciji usluga i nosilaca tih usluga, u visokom obrazovanju se prepoznaju slični obrasci međuzavisnosti. Promjene u prostoru visokog obrazovanja sugeriraju kako je razumijevanje i upravljanje studentskim očekivanjima značajan dio uloge univerzitetskog nastavnika, ali i univerziteta generalno (Clinton 2009), čija se važnost prepoznaje u postizanju zadovoljavajućeg i efektivnog iskustva učenja (studenti) ali i iskustva poučavanja (nastavnik/asistent). Ovakvo iskustvo postaje činjenicom subjektivne stvarnosti svakog od učesnika nastavnog procesa samo u uslovima u kojima je objema stranama jasno šta su odgovornosti i obaveze ali i prava, kako nastavnika (asistenta) tako i studenata, i koja su to na njima utemeljena očekivanja. Ipak, treba imati na umu da su neka od očekivanja s kojima nastavnik (asistent) ili student ulazi u nastavni proces vrlo transparentna i javna dok su druga implicitna i prećutna, i ona čine ono što autori nazivaju psihološkim ugovorom studenta odnosno nastavnika.

Prve konceptualizacije psihološkog ugovora nastale su u okviru istraživanja radnog odnosa između zaposlenika i poslodavca, a za koji se

vjeruje da je značajnim dijelom determiniran implicitnim očekivanjima i jedne i druge ugovorne strane. U ovom kontekstu, psihološki ugovor² se u najkraćem definira kao odnos razmjene između zaposlenika i radne organizacije (Schein 1980, prema Rousseau 2001), koji se nerijetko opisuje i kao emocionalna veza (DeMeuse i Tornow 1990) od čijeg će kvaliteta zavisiti spremnost individue da doprinese organizaciji, i to u mjeri u kojoj očekuje da će joj biti uzvraćeno (Newell i Dopson 1996). Rousseau (1989) je ponudila definiciju prema kojoj PU predstavlja doživljaj zaposlenika o recipročnoj razmjeni baziranoj na obećanjima a koja postoji između njega i poslodavca. Ovdje je važno istaknuti kako je već u kontekstu analiziranja odnosa između zaposlenih i rukovodioca (poslodavca) prepoznato kako specifičnosti psihološkog ugovora, onakve kakvim ih zaposlenik doživljava, ne moraju biti u skladu s tim kako psihološki ugovor doživljavaju njegov rukovodilac ili radne kolege. Za PU se stoga može reći kako je to inherentno subjektivni fenomen, određen individualnim kognitivnim i perceptivnim kapacitetima pojedinca i odabirom izvora informacija koje mogu utjecati na njegovo definiranje (Levinson 1962). Njegova dinamičnost pri tom sugerira kako će tokom vremena određeni sadržaji psihološkog ugovora biti izbačeni ili dodani u zavisnosti od promjena u odnosu i očekivanjima između zaposlenika i radne organizacije (Robinson, Kraaz i Rousseau 1994). Iako se istraživanju psihološkog ugovora može prići s najmanje dva aspekta – s aspekta ispitivanja sadržaja (uzroci) i razvoja psihološkog ugovora, ali i ispitivanja posljedica povrede ili kršenja psihološkog ugovora, primjetno je veći broj istraživanja koja se bave posljedicama a ne uzrocima. Povrede ili narušavanja PU-a imaju dvojake posljedice:

- na ponašanje zaposlenika koje je reakcija na doživljaj o postojanju povrede PU-a i
- na percepciju uzajamnosti u ugovornom odnosu dviju strana (npr. Conway i Briner 2002).

Osnovni princip na kojem je postuliran PU jeste norma reciprociteta u procesu razmjene (engl. *exchange process*). U skladu s ovim principom je postulirano i očekivanje kako će zaposlenik prilagođavati svoje ponašanje i stavove u zavisnosti od opaženog nivoa ispunjenosti obećanja od strane poslodavca. Ta prilagodba će se desiti i u situacijama kada su *očekivanja neispunjena* (podbačaj – radna organizacija nije ispunila obećanja prema zaposleniku) ili su *prevaziđena* (prebačaj – radna organizacija je premašila

2 U nastavku teksta će se umjesto punog naziva *psihološki ugovor* uvijek gdje je to prikladno koristiti akronim *PU*.

očekivanja zaposlenika u odnosu na obećanja), kako bi se ponovno postigao balans u tom odnosu razmjene (Newton i Nowak 2010; Robinson i Morrison 2000; Shore i Barksdale 1998). Istraživanja sugeriraju da povrede psihološkog ugovora mogu voditi nekim od sljedećih ishoda: (a) *smanjenju povjerenja zaposlenika prema radnoj organizaciji* (Rigotti 2009; Robinson 1996), (b) *slabijem radnom učinku* (Turnley i Feldman 1999; Suazo 2009), (c) *većoj namjeri napuštanja radne organizacije* (Bloome, van Rheede i Tromp 2010; Raja, Johns i Ntalianis 2004), (d) *smanjenju privrženosti i lojalnosti* (Coyle-Shapiro i Kessler 2000; Zhao, Wayne, Gilbkowski i Bravo 2007), (e) *manjoj inovativnosti u poslu* (Newton i Nowak 2010), (f) *manje odgovornom radnom ponašanju* (Coyle-Shapiro i Kessler 2002; Uen, Chien i Yen 2009), (g) *percepciji smanjene organizacijske podrške* (Kiewitz, Restubog, Zagency i Hochwarter 2009), (h) *percepciji nezadovoljavajuće organizacijske klime* (Conway i Briner 2005).

Analogija u analizi odnosa između studenata i nastavnika (asistenata) u okviru nekog nastavnog kolegija, s jedne strane, i zaposlenika i rukovodioca (poslodavca), s druge strane, je vrlo očigledna. Po ulasku u svaki relativno nepoznat i novi kontekst, poput novog nastavnog kolegija, studenti ulaze s određenim očekivanjima kojih ne moraju uvijek biti u potpunosti svjesni. Jednako tako i zaposlenik ulazi u novu radnu organizaciju s određenim očekivanjima. Činjenica je da će upravo implicitna očekivanja i jednih i drugih u određenoj mjeri oblikovati njihovo ponašanje i stavove u učionici odnosno na radnom mjestu. Studenti se na izvjestan način ponašaju poput zaposlenika u nekoj radnoj organizaciji, pri čemu se njihov asistent, odgovoran za nastavi proces u okviru nekog nastavnog kolegija, percipira kao rukovodilac (poslodavac).

Psihološki ugovor se prepoznaje kao bitan prediktor zadržavanja studenata u visokom obrazovanju (Charlton, Barrow i Hornby-Atkinson 2007, prema Pieterse 2014). Naime, na temelju njihovih očekivanja moguće je predvidjeti da li će se studenti zadržati na Univerzitetu ili neće. U analizama i osvrtima na promjene u prostoru visokog obrazovanja često se potencira kako je upravo visoko obrazovanje postalo izuzetno komercijalizirano (Bok 2003). Takve promjene prati trend u postepenom mijenjanju uloge studenta, koja se sve češće prepoznaje kroz ulogu klijenta (Sander, Stevenson, King i Coates 2000). Klijenti u obrazovnim institucijama postaju osvješteniji o svojim pravima koja imaju kao konzumenti obrazovanja. Ono što se ranije prepoznavalo kao preferencija studenata u odnosu na njihovo buduće obrazovno iskustvo, danas se više spominje u kontekstu studentskih očekivanja (Clinton 2009). Onda kada ova očekivanja nisu zadovoljena studenti se ne dvoume pokazati

svoje nezadovoljstvo (James 2002). Ono u konačnici može poprimiti oblik vrlo konkretnog ishoda, poput napuštanja studija ili uopšte napuštanju ideje o nastavku školovanja.

Pregovaranje o psihološkom ugovoru kao temelj uspostave realističnih očekivanja u nastavnom procesu

Psihološki ugovor se odnosi na „prećutni” dogovor koji postoji između ugovornih strana (studenata i nastavnika/asistenta) o prirodi njihovog odnosa razmjene i načina na koji realiziraju svoj odnos u procesu poučavanja (Clinton 2009). Budući da je ovaj odnos više implicitan nego eksplicitan, moguće je da nastale povrede ugovora neće ni biti prepoznate od strane koja ih je prouzrokovala. Za odnos između studenta i nastavnika u procesu obrazovanja potencijalno je *toksična* ona povreda psihološkog ugovora koja se odigrala bez razumijevanja ili prepoznavanja jedne od ugovornih strana o tome da je do povrede uopšte došlo. Ovakav loš scenarij ima vrlo značajne šanse da bude realiziran upravo zbog toga što je priroda ovakvih očekivanja uglavnom implicitna, neizrečena. U literaturi se najčešće operira pojmovima transakcijski i relacijski orijentirana očekivanja (Rousseau 2001). I dok se transakcijska očekivanja operacionaliziraju preko atributa poput: specifičnija, kratkoročnija, užeg opsega, eksplicitnija (npr. očekivanja u odnosu na prava studenta na dostupnost adekvatnog materijala i literature za rad), relacijski orijentirana očekivanja se opisuju kao: amorfniija, nepreciziranog vremenskog okvira, šireg opsega i implicitnija (poput npr. očekivanja u odnosu na odgovornost asistenta za kreiranje pozitivne i poticajne klime za rad). Tek s potenciranjem ideja da se o uzajamnim očekivanjima razgovara i da se ona oblikuju na eksplicitan način moguće je računati s tim da će se izbjeći negativne posljedice neujednačenosti očekivanja. Ovo će biti moguće ukoliko obje strane prepoznaju i priznaju postojanje razlika u očekivanjima i tu činjenicu nastoje iskoristiti za efikasnije upravljanje međusobnim odnosom razmjene u procesu poučavanja. Čini se da u ovom kontekstu potencijalno važnu ulogu imaju upravo prve sedmice nastave tokom kojih studenti prikupljaju saznanja koja će biti važna u generiranju očekivanja za budućnost.

Očekivanja nastavnika se uglavnom odnose na nivo izvedbe koji student treba zadovoljiti ali i na ponašanja za koja vjeruje da studenta vode ka postizanju očekivanog nivoa izvedbe. Smanjenje diskrepance između onoga šta nastavnici očekuju od studenata i toga šta student misli da se od njega očekuje jedan je od ključnih pokazatelja kvalitetnog nastavnog procesa. To je nemoguće postići ukoliko obje strane ne percipiraju jedna drugu kao jednu od

strana u nekom poluformalnom ugovoru u kojoj svaka ima očekivanja od svoje uloge ali i uloge onog drugog. Razložne diskusije o studentskim očekivanjima ali i očekivanjima koja ima sam nastavnik vrlo su važan preduslov za stvaranje odnosa povjerenja i realnijeg sagledavanja svih uloga u nastavnom procesu. Naravno, uloga nastavnika se ovdje ogleda kako u stvaranju pozitivne klime za izražavanje i verbaliziranje implicitnih očekivanja tako i u poentiranju normi i pravila koja predstavljaju vanjske regulatore ponašanja. Nastavnik također mora pronaći mehanizme zahvaljujući kojima će moći provjeriti tačnost i ispravnost svojih očekivanja od studenata, posebno onih koja proizlaze iz njegove subjektivne perspektive iz koje posmatra svoj nastavni kolegij. Psihološki ugovor može poslužiti kao dobar alat u realizaciji ovih namjera.

Korištenje normativnog psihološkog ugovora u funkciji postizanja boljih preduslova za kvalitetniju realizaciju nastavnog procesa

Psihološki ugovor predstavlja mentalni model koji služi kao okvir u kojem će biti, između ostalog, pohranjeni doživljaji pojedinca o uzajamnim obećanjima, dužnostima, obavezama i sl. (Rousseau 2001). Iako je riječ o individualnim percepcijama obećanja koja nemaju objektivno značenje, one nikako nisu tek pasivne interpretacije stvarnosti. Ljudi kreiraju i pripisuju značenja mnogim događajima, dajući na taj način vlastiti doprinos konstruiranju stvarnosti, no ove konstrukcije nisu samo rezultat individualne percepcije pojedinca. U određenim situacijama, ljudi dijele slične poglede na stvarnost, percepcije i interpretacije određenih događaja. Na primjer, studenti jedne studijske grupe mogu dijeliti mišljenje u vezi s tim da njihov asistent na nekom kolegiju otvoreno podržava i nagrađuje bodovima dodatni angažman studenata, ili da otvoreno kritizira i ima vrlo negativan stav spram neopravdanih izostanaka studenata s nastave. Dakle, grupe ljudi ponekad imaju zajedničke interpretacije ili socijalne konstrukcije događaja u nekom kontekstu i zajedničko razumijevanje njihovog značenja (Windle i Treuer 2014). Što je stepen slaganja između pojedinca i drugih veći to je on skloniji vjerovati da je konkretno obećanje ili očekivanje sasvim realno i da se na njega trebamo osloniti. Ovakva zajednička uvjerenja predstavljaju osnov za nastanak normativnog ugovora koji karakterišu zajednička očekivanja grupe ljudi, odnosno članova jedne radne organizacije.

Jedna od najvećih vrijednosti psihološkog ugovora u visokoobrazovnom kontekstu sadržana je u njegovoj potenciji da bude iskorišten kao praktično sredstvo ili alatka u visokom obrazovanju u rukovođenju kako studentskim

tako i vlastitim očekivanjima u okviru odnosa student – nastavnik (asistent). Postavljanje temelja za stvaranje odnosa povjerenja i za razgovor o uzajamnim očekivanjima trebalo bi započeti već na uvodnim predavanjima ili vježbama (Clinton 2009). Nastavnik (asistent) inicira razgovor o očekivanjima koja u krajnjoj instanci za cilj imaju oblikovanje normativnog psihološkog ugovora studenata i nastavnika u okviru tog konkretnog nastavnog kolegija. Psihološki ugovor će sadržavati prethodno prepoznata, pojašnjena i dogovorena obećanja data od obje strane u ovom odnosu – i od strane studenata i od strane nastavnika (asistenta). Vrlo je važno da razgovor o sadržaju zajedničkog psihološkog ugovora rezultira uzajamnim obećanjima na kojima će biti utemeljena očekivanja za budućnost. Iako očekivanja mogu proizlaziti iz drugih konteksta, ovdje je važno naglasiti kako praksa koja svjedoči o značaju PU-a kao alatke za rukovođenje odnosom između dviju strana sugerije da očekivanja trebaju biti utemeljena upravo na eksplicitno datim obećanjima (očekivanja mogu proizlaziti iz, npr., iskustva drugih studenata na studiju, iz javne percepcije visokoobrazovne institucije, mogu biti generacijski specifična i oblikovana oko ideje i želje mladih ljudi da tokom studija imaju više vremena za vannastavne aktivnosti pa čak i za zaposlenje, itd.). U ovom procesu pregovaranja o zajedničkom ili normativnom psihološkom ugovoru treba imati na umu da je nastavnik inicijator i moderator ovog procesa (Clinton 2009).

Ciljevi istraživanja

Jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je identifikacija normativnog psihološkog ugovora koji definira zajednička očekivanja studenata i asistenta vezana za prava i obaveze koje podrazumijeva uloga studenta, kao i prava i obaveze koje podrazumijeva uloga asistenta u odnosu student – asistent u okviru jednog nastavnog kolegija. U radu se nastojalo ukazati na transakcijski i relacijski orijentirana očekivanja, odnosno transakcijski i relacijski orijentirane stavke u okviru tako identificiranog normativnog psihološkog ugovora, i utvrditi njihov relativni značaj na nivou grupe. Na primjeru konkretnih koraka provedenih sa ciljem definiranja normativnog psihološkog ugovora na nivou jedne grupe, nastojalo se ukazati na prihvatljivost i primjenjivost tako prikazane metodologije u definiranju normativnog psihološkog ugovora bilo koje druge obrazovne grupe. U konačnici, jedan od ciljeva rada bio je ponuditi skalu za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora koja bi andragoškim djelatnicima bila od koristi u osmišljavanju individualizirane skale za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora u konkretnom obrazovnom kontekstu.

Metoda istraživanja

Učesnici

U istraživanju su učestvovali studenti završne godine postdiplomskog studija (III godina II ciklusa studija) na dva odsjeka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu: Odsjeka za pedagogiju (N=19) i Odsjeka za psihologiju (N=38). Pilot-istraživanje je obuhvatilo studente Odsjeka za pedagogiju. Glavno istraživanje je provedeno sa studentima Odsjeka za psihologiju. Prosječna starosna dob studenata Odsjeka za psihologiju, učesnika ovog istraživanja, iznosi 23 godine. Riječ je uglavnom o redovnim studentima koji ovaj nastavni kolegij pohađaju prvi put. Od ukupnog broja većinu učesnika čine studentice, njih 33.

Korišteni instrumentarij

U svrhu ispitivanja individualnih deskripcija učesnika o njihovim očekivanjima u odnosu na ulogu studenta kao i ulogu asistenta na nastavnom kolegiju *Motivacija i radno ponašanje* korišten je *Upitnik za ispitivanje sadržaja individualnog psihološkog ugovora studenta/ice – USPU*, koji predstavlja prilagođenu formu upitnika što ga je koristila Pieterston (2014) na uzorku od 27 studenata završne godine postdiplomskog studija. U Upitniku se nalaze pitanja poput: *Šta Vi kao student imate pravo da očekujete u okviru ovog nastavnog kolegija? Koje su to odgovornosti koje Vi kao student imate u okviru ovog nastavnog kolegija? Zadatak učesnika je da se pokuša dosjetiti a potom i navesti što više odgovora koji reflektiraju njegova (njena) individualna razmišljanja.*

Predložak za definiranje zajedničkog psihološkog ugovora na nivou grupe – PZSPU predstavlja obrazac koji je korišten kao radni materijal za svaku od formiranih (pod)grupa studenata. Ovaj radni materijal je vezan za dio procesa rada u kojem je svaka od formiranih grupa trebala konsenzusom na nivou grupe ponuditi svoje odgovore dopunjavanjem sljedećih rečenica:

- *Kao student(ica) imam pravo da (imam pravo na)...*
- *Kao student(ica) imam sljedeće odgovornosti...*
- *Moj(a) asistent(ica) ima pravo da (ima pravo na)...*
- *Moj(a) asistent(ica) ima sljedeće odgovornosti...*

Materijal pripremljen za postupak rangiranja stavki normativnog psihološkog ugovora prema njihovoj značajnosti (pogledati Prilog br. 1) sastojao se od dogovorenih stavki psihološkog ugovora na razini cijele grupe

studentata završne godine postdiplomskog studija na Odsjeku za psihologiju. Zadatak svakog učesnika je da svaku od ponuđenih stavki rangira prema važnosti, oslanjajući se pri tome isključivo na svoju individualnu procjenu.

Postupak

Prvi dio istraživanja činilo je pilot-istraživanje sa studentima završne godine drugog ciklusa studija koje je sprovedeno na vježbama iz jednog nastavnog kolegija na Odsjeku za pedagogiju. Pilot-istraživanje je realizirano u okviru dvosatnih vježbi iz nastavnog *MVR* kolegija. Glavno istraživanje je realizirano sa studentima završne godine drugog ciklusa studija na kolegiju *MIR* na Odsjeku za psihologiju, u okviru tri susreta na vježbama iz ovog kolegija (tokom tri uzastopne sedmice nastave). Studenti su tokom drugog susreta na vježbama (druga sedmica nastave) iz novog nastavnog kolegija pozvani da učestvuju u aktivnosti za koju im je objašnjeno da će biti usmjerena ka identificiranju i pregovaranju o njihovim očekivanjima u vezi s ovim nastavnim kolegijem.

Rezultati pilot-studije koji su doprinijeli izvedbi glavnog istraživanja skrenuli su pažnju na nekoliko promjena koje su u glavnom istraživanju uzete u obzir:

- Vremenski zahtjevi u odnosu na provedbu cijelog postupka definiranja zajedničkog (normativnog) psihološkog ugovora studentata su mnogo veći nego što je u pilot-studiji bilo inicijalno planirano. Vrijeme koje je planirano za realizaciju aktivnosti tokom pilot- studije ekvivalentno je vremenu od dva nastavna sata. Ovakav vremenski okvir je za posljedicu imao vremenski pritisak na sve učesnike, što je moglo utjecati na način odgovaranja, veću sklonost pogrešci, i u konačnici dobivanje nepouzdanih podataka. U glavnom istraživanju je vrijeme planirano za realizaciju svih aktivnosti produženo na tri susreta (tri susreta od po dva nastavna sata).
- U glavnom istraživanju je ostavljen veći prostor grupama da se izjasne o svakoj predloženoj stavci psihološkog ugovora. Na ovaj način je postignuto bolje razumijevanje značenja svake od predloženih stavki, nakon čega je konsenzusom ta ista mogla biti usvojena ili odbačena na nivou cjelokupne grupe.
- U glavnom istraživanju je postignuta aktivnija uloga moderatora (istraživača) u operacionalizaciji stavki koju nudi grupa. Na ovaj način su postignuti bolji rezultati u jasnijem definiranju stavki i izbjegavanju ponavljanja stavki.

- Postupak rangiranja stavki je u glavnom istraživanju proveden tokom trećeg susreta, kada je svaki ispitanik dobio zaseban materijal u kojem su sadržane sve stavke prethodno usvojenog normativnog psihološkog ugovora na nivou cijele grupe. U pilot-studiji je postupak rangiranja neefikasno proveden tokom istih vježbi, i to odmah nakon što su bile okončane sve ostale aktivnosti vezane za individualni i grupni rad na definiranju stavki ugovora.
- U svrhu prikupljanja individualnih i grupnih podataka i postizanja grupnog konsenzusa o sadržaju normativnog psihološkog ugovora korištena je modificirana tehnika nominalne grupe (engl. *Nominal Group Technique – NGT*) koju su predložili Delbecq i Van de Ven (1971, prema Pieterse 2014). Postupak prikupljanja podataka protekao je na sljedeći način:
 - a) Tokom prvog susreta na vježbama, studentima je objašnjena svrha istraživanja nakon čega su pozvani na dobrovoljnu participaciju, uz jasnu napomenu da će njihov identitet biti zaštićen te da će informacije prikupljene tokom ova dva nastavna sata biti korištene samo u svrhu istraživanja i kao pomoć u oblikovanju i reguliranju njihovih očekivanja. S ciljem postizanja veće motiviranosti među studentima za participiranje u planiranim aktivnostima, moderator (istraživač) je ukazao na potencijal definiranog zajedničkog psihološkog ugovora na nivou grupe kao temelja za izgradnju odnosa povjerenja i realiteta očekivanja od uloga u odnosu asistent – student. Nakon toga, studentima je u usmenoj formi saopštena kraća uputa o načinu popunjavanja upitnika USPU. Upitnik USPU sadrži vrlo detaljne upute o načinu popunjavanja svakog od 5 segmenata. Očekivani rezultat se odnosio na to da će po okončanju ove aktivnosti svaki student imati definirane stavke vlastitog psihološkog ugovora za nastavni kolegij *Motivacija i radno ponašanje*. Nakon toga, studenti su raspoređeni prema slučajnom odabiru u četiri grupe od 4 ili 5 učesnika, što je naznačilo početak grupnog rada. Zadatak svake grupe bio je da temeljem individualnih odgovora svojih članova, a zatim konsenzusom, odgovore na četiri ključna pitanja koja se odnose na odgovornosti i obaveze studenata i odgovornosti i obaveze asistenta na vježbama u okviru nastavnog kolegija *Motivacija i radno ponašanje*. Očekivani rezultat ove aktivnosti trebao je biti vidljiv definiranjem odgovora na četiri ključna

- pitanja, odnosno definiranjem psihološkog ugovora na nivou svake (pod)grupe.
- b) Na drugim vježbama je realizirana naredna grupna aktivnost tokom koje se očekivalo da svaka grupa delegira vlastite odgovore na svako od četiri pitanja vezana za odgovornosti i prava asistenta i studenata. Svaki pojedini prijedlog ispred (pod)grupe je saopšten usmeno i o njemu su ostale grupe i asistent trebali dati svoju ocjenu. Nakon zajedničkih promišljanja, metodom konsenzusa, donesena je odluka o eventualnom prihvaćanju ili odbijanju svake od ponuđenih stavki (prijedloga) kao integrativnog dijela zajedničkog psihološkog ugovora na nivou grupe. Postupak je proveden za svaku formiranu (pod)grupu. Po okončanju ove aktivnosti, formiran je sadržaj normativnog psihološkog ugovora na nivou cijele grupe.
- c) Budući da se nastava iz kolegija *Motivacija i radno ponašanje* odvija u dva termina u dvije grupe, koraci a) i b) su realizirani zasebno u obje grupe. Obje grupe su delegirale svoj normativni psihološki ugovor, koji je konsenzusom usklađen, i dobiven je zajednički PU na nivou cijele studijske godine. Tokom trećeg susreta, svim studentima je dat obrazac koji sadrži prethodno utvrđene stavke psihološkog ugovora (pogledati Prilog br. 1), a zadatak svakog učesnika je bio da svaku od stavki PU-a rangira prema važnosti, oslanjajući se pri tome isključivo na svoju individualnu procjenu. Kraj ove aktivnosti je označio i završetak rada na pregovorima o zajedničkom psihološkom ugovoru studenata za kolegij *Motivacija i radno ponašanje*. U Prilogu br. 2 i Prilogu br. 3 nalaze se, redom, normativni psihološki ugovor studenata V godine Odsjeka za pedagogiju na nastavnom kolegiju *MVN* (nastao kao rezultat pilot-studije) i normativni psihološki ugovor studenata V godine Odsjeka za psihologiju na nastavnom kolegiju *MIR* (nastao kao rezultat glavnog istraživanja). Stavke date u svakom od četiri segmenta prikazanog PU-a poredane su prema važnosti, tako da „1” uvijek označava stavku s najvećim relativnim značajem.

Rezultati i diskusija

Analiza dobivenih rezultata biće prikazana na nekoliko nivoa, i to na nivou analize percepcije ispitanika u vezi s **ulogom studenta** te na nivou analize percepcije ispitanika u vezi s **ulogom asistenta** na pomenutom nastavnom kolegiju. Percepcija svake od ovih uloga biće razmotrena s aspekta definiranih odgovornosti kao i prava ugovornih strana u odnosu student – asistent, proizašlih iz normativnog psihološkog ugovora studenata pete godine na ovom nastavnom kolegiju.

Prije najavljene analize ukazuje se potreba za isticanjem nekoliko opažanja proisteklih iz inicijalne analize prikupljenih podataka. Naime, rezultati dobiveni na uzorku studenata pete godine Odsjeka za psihologiju sugerišu tendenciju studenata ka oblikovanju takvog psihološkog ugovora koji sadržava veći broj identificiranih prava i relativno manji broj identificiranih odgovornosti studenata u odnosu na prava i odgovornosti asistenta na ovom nastavnom kolegiju.

Percepcija uloge studenta i uloge asistenta na nastavnom kolegiju Motivacija i radno ponašanje posmatrana s aspekta njihovih prava i odgovornosti definiranih u zajedničkom psihološkom ugovoru

Dogovoreni PU specificira prava i odgovornosti studenata kao i prava i odgovornosti asistenta na nastavnom kolegiju *Motivacija i radno ponašanje* onako kako ga doživljavaju studenti pete godine na početku nastavnog kolegija. Iz Tabele br. 1 je moguće opaziti postojanje upadljive razlike u broju stavki psihološkog ugovora koje se odnose na prava studenata ($N_{st_prava} = 23$) i stavki koje se odnose na prava asistenta ($N_{st_prava} = 9$). Također je moguće na temelju uvida u dio psihološkog ugovora koji precizira prava asistenta jasno prepoznati neujednačen broj relacijskih ($N_{relac} = 6$) i transakcijskih stavki ($N_{trans} = 3$). Za razliku od ovog, dio psihološkog ugovora koji se odnosi na prava studenata reflektira vrlo izbalansiran brojčani odnos relacijskih ($N_{relac} = 11$) i transakcijskih stavki ($N_{trans} = 12$).

Dio dogovorenog psihološkog ugovora također definira i odgovornosti studenata i asistenata relevantnih za odnos student – asistent na ovom kolegiju (pogledati Tabelu br. 2). Razlika u broju stavki koje opisuju odgovornosti studenata i odgovornosti asistenata nije toliko velika, ali je i dalje uočljiva. Naime, ispitanici u našem uzorku prepoznaju veći broj izdiferenciranih odgovornosti asistenta na kolegiju ($N_{ass_odg} = 18$) nego izdiferenciranih odgovornosti studenata ($N_{st_odg} = 13$). Nešto uočljiviju razliku u brojčanom

odnosu relacijski i transakcijski orijentiranih stavki prepoznajemo u definiranju odgovornosti studenata ($N_{relac} = 8$; $N_{trans} = 5$), dok je taj disbalans u definiranim odgovornostima asistenta diskretniji ($N_{relac} = 8$; $N_{trans} = 10$).

Na temelju rezultata datih u Tabeli br. 1 i Tabeli br. 2 moguće je izvesti pretpostavku da ispitanici u našem istraživanju pridaju značajnu pažnju relacijskim aspektima odnosa student – asistent iako broj prepoznatih transakcijskih aspekata njihovog PU-a sugerise jasnoću koju studenti imaju u ulozi studenta i ulozi asistenta i s aspekta transakcijske prirode ovog odnosa.

Tabela br. 1: Prikaz 1. dijela normativnog psihološkog ugovora studenata V godine Odsjeka za psihologiju – prava studenata i asistenta na nastavnom kolegiju MIR

	C1 Kao student(ica) imam pravo na (imam pravo da):	C3 Moj asistent(ica) ima pravo da (ima pravo na):	
transak.	1. Kvalitetne i dobro pripremljene vježbe	1. Poštovanje i uvažavanje (poštovanje ličnosti i uloge, hijerarhije)	relacij.
transak.	2. Dostupnost adekvatnog materijala i literature za pripremu ispita i praćenje nastavnog procesa	2. Redovnost studenata u pohađanju nastave	transak.
relacij.	3. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka	3. Pravovremeno ispunjavanje obaveza od strane studenata	transak.
relacij.	4. Transparentne i jasne kriterije ocjenjivanja	4. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita	relacij.
transak.	5. Jasne smjernice za rad	5. Pravovremeno informiranje o tome da student(ica) nije u mogućnosti realizirati dogovoreni (planirani) zadatak (npr. prezentaciju)	relacij.
relacij.	6. Pravovremeno informiranje o promjenama koje se tiču nastavnog kolegija (vježbi)	6. Aktivno sudjelovanje studenata na vježbama	transak.
transak.	7. Redovnost u održavanju nastave (vježbi)	7. Poštovanje vremena konsultacija od strane studenata	relacij.
relacij.	8. Izražavanje vlastitog mišljenja bez straha od posljedica	8. Povratnu informaciju o efikasnosti vježbi	relacij.
relacij.	9. Pozitivnu i poticajnu klimu za rad	9. Da se ne osjeća loše ukoliko ne raspolaže informacijama koje studenti u datom momentu očekuju	relacij.
transak.	10. Pravovremeno davanje povratne informacije za rad		
transak.	11. Realna očekivanja u odnosu na vremenske zahtjeve zadatka koji studenti trebaju realizirati		

transak.	12. Uvid u ocijenjeni rad
relacij.	13. Individualni izbor da li ću participirati u određenim aktivnostima tokom vježbi
transak.	14. Mogućnost nadoknade izgubljenih bodova zbog nesudjelovanja u nekoj aktivnosti zamjenskom aktivnošću
relacij.	15. Traženje pomoći i podrške od asistenta(ice) kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka
relacij.	16. Dvosmjernu komunikaciju na nastavi (asistent – student)
relacij.	17. Informiranost u vezi s aktuelnim trendovima i temama iz područja nastavnog kolegija
transak.	18. Pauze predviđene za odmor u okviru vježbi
relacij.	19. Sticanje znanja o aplikativnoj vrijednosti sadržaja kojim se bavimo tokom vježbi
transak.	20. Izostajanje s nastave koje je u skladu s Pravilima studiranja
relacij.	21. Učešće u dogovoru o načinu realizacije nastave
transak.	22. Konsultacije u dogovoreno (predviđeno) vrijeme
transak.	23. Priliku za prikupljanje dodatnih bodova za realizaciju nekih aktivnosti u okviru vježbi

Relacijski i transakcijski aspekti odgovornosti i prava studenata

Relacijski i transakcijski aspekti odgovornosti studenata

Percepcija uloge studenta posmatrana na nivou **odgovornosti studenta** za nastavni proces na kolegiju MIR, samim tim i za odnos student – asistent u većoj je mjeri opisana s relacijskog aspekta ovog odnosa (Tabela br. 2). Tako, na primjer, studenti visokoznačajnim procjenjuju one odgovornosti studenta u nastavi koje reflektiraju *poštovanje i uvažavanje kako asistenata i kolega studenata* tako i *ustanove* u kojoj stiču obrazovanje, ali i *poštovanje pravila ponašanja*. Saradljivost i kolegijalnost kao i *poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita* se također prepoznaju kao važne odgovornosti u kontekstu uloge studenta. Iako su *poštovanje vremena održavanja konsultacija* kao i *pružanje adekvatnog objašnjenja za neplanirani izostanak* prepoznati od studenata u našem uzorku kao oni relacijski aspekti psihološkog ugovora koji determiniraju njihove odgovornosti u nastavnom procesu, nisu rangirani kao visoko- značajni. Interesantan je i nalaz prema kojem *stremljenje ka postizanju visokog nivoa izvedbe na svim zadacima u okviru vježbi* nije rangirano visoko po važnosti (rang 9) kao ni *korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka* (rang 11). Iako su ove odgovornosti prepoznate kao dio zajedničkog PU, one imaju manju relativnu vrijednost u odnosu na, npr., odgovornost za izvršavanje administrativnih obaveza i redovnost pohađanja vježbi.

Percepciju uloge studenta posmatranu na nivou odgovornosti moguće je sagledati i s transakcijskog aspekta odnosa student – asistent. Iako je kvantitativna zastupljenost transakcijskih aspekata PU-a koji se odnose na odgovornost studenta manja od relacijskih, upadljivo je da su prve dvije najviše rangiranane odgovornosti studenata upravo transakcijske prirode, i to: *poštovanje rokova za izvršenje obaveza* i *redovno pohađanje nastave*.

Tabela br. 2: Prikaz 2. dijela normativnog psihološkog ugovora studenata V godine Odsjeka za psihologiju – odgovornosti studenata i asistenta na nastavnom kolegiju Motivacija i radno ponašanje

	C2 Kao student(ica) imam sljedeće odgovornosti:	C4 Moj(a) asistent(ica) ima sljedeće odgovornosti:	
transak.	1. Poštovanje rokova za izvršenje obaveza	1. Pravedan i korektan odnos prema svim studentima	relacij.
transak.	2. Redovno pohađanje vježbi	2. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka	relacij.
relacij.	3. Poštovanje i uvažavanja asistenta i kolega studenata	3. Pripremljenost za nastavu	transak.
relacij.	4. Poštovanje ustanove i pravila ponašanja (akademsko ponašanje)	4. Redovan dolazak na vježbe	transak.
relacij.	5. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita	5. Pravovremeno pružanje povratnih informacija o studentskim uracima (ispitima)	transak.
relacij.	6. Kolegijalnost i saradljivost	6. Pružanje jasnih smjernica za rad	transak.
transak.	7. Izvršavanje administrativnih obaveza (npr. prijava ispita)	7. Profesionalan odnos sa studentima	relacij.
transak.	8. Aktivno sudjelovanje na vježbama	8. Jasno i koncizno izlaganje nastavnog materijala	transak.
relacij.	9. Stremljenje ka postizanju visokog nivoa izvedbe na svim zadacima u okviru vježbi	9. Kompetentno vođenje u realizaciji planiranih ishoda učenja	relacij.
relacij.	10. Pravovremeno obavještanje asistenta(ice) o nemogućnosti dolaska na vježbe	10. Poštovanje dogovorenih pravila	relacij.
transak.	11. Korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka (npr. seminarskih radova, kritičkih osvrti i sl.)	11. Korištenje aktuelnih sadržaja iz nastavne oblasti u pripremi i realizaciji vježbi	transak.
relacij.	12. Poštovanje vremena održavanja konsultacija	12. Pružanje pomoći i podrške studentima kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka	relacij.
relacij.	13. Pružanje adekvatnog objašnjenja za neplanirani izostanak	13. Poštovanje potreba studenta u nastavi (npr. potreba za pauzom, prilagodavanje načina i dinamike izlaganja poštujući zamor studenata nakon intenzivnog rada)	relacij.
		14. Dostupnost u vrijeme konsultacija	transak.
		15. Osiguravanje prilika tokom vježbi za postavljanje pitanja i odgovaranje na studentska pitanja i dileme	transak.
		16. Održavanje korespondencije sa studentima putem e-pošte	transak.
		17. Modeliranje etičnog ponašanja u skladu sa strukom	relacij.
		18. Prakticiranje multidisciplinarnog pristupa u nastavi	transak.

Relacijski i transakcijski aspekti prava studenata

Vrlo izbalansiran odnos relacijskih i transakcijskih aspekata definiranih **prava studenata**, ali i sam ukupni broj ovako definiranih prava ($N = 23$) sugerirše jasnoću koju ispitanici u našem uzorku imaju u odnosu na ulogu studenta, posmatranu iz perspektive prava studenta na ovom nastavnom kolegiju (Tabela br. 1). Prva dva mjesta prema značajnosti ponovno pripadaju transakcijski orijentiranim aspektima ugovora. Između pet najviše rangiranih transakcijski orijentiranih prava studenata nalaze se: *pravo na kvalitetne i dobro pripremljene vježbe (rang 1)*, *pravo na dostupnost adekvatnog materijala i literature za pripremu ispita i praćenje nastavnog procesa (rang 2)*, *pravo na jasne smjernice za rad (rang 5)*, *pravo na redovno održavanje nastave (rang 7)*, *pravo na pravovremeno davanje povratne informacije za rad (rang 10)*. Među pet najviše rangiranih relacijski orijentiranih prava studenata su sljedeća prava: *pravo na objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka (rang 3)*, *pravo na transparentne i jasne kriterije ocjenjivanja (rang 4)*, *pravo na pravovremeno informiranje o promjenama koje se tiču nastavnog kolegija (vježbi) (rang 6)*, *pravo na izražavanje vlastitog mišljenja bez straha od posljedica (rang 8)*, *pravo na pozitivnu i poticajnu klimu za rad (rang 9)*. Interesantan je nalaz prema kojem *pravo na informiranost u vezi s aktuelnim trendovima i temama iz područja nastavnog kolegija* kao i *pravo na sticanje znanja o aplikativnoj vrijednosti sadržaja kojim se bavimo tokom vježbi* jesu prepoznati kao integrativni dio studentskog psihološkog ugovora, ali dodijeljeni rangovi (17 i 19) sugerirše manji značaj u odnosu na većinu drugih identificiranih prava studenata. O relativno manjoj važnosti ovih prava govori podatak da je njihov rang ispod ranga koji je dodijeljen prethodno navedenim transakcijski i relacijski orijentiranim pravima, ali i pravima poput *prava na uvid u ocijenjeni rad* te *prava na individualni izbor da li će participirati u određenim aktivnostima tokom vježbi*.

Relacijski i transakcijski aspekti odgovornosti i prava asistenta

Relacijski i transakcijski aspekti odgovornosti asistenta

Relativno izbalansirani odnos relacijskih i transakcijskih aspekata definiranih **odgovornosti asistenta**, ali i sam ukupni broj ovako definiranih odgovornosti ($N = 18$) mogao bi sugerisati relativnu jasnoću koju ispitanici u našem uzorku imaju u odnosu na ulogu asistenta, posmatranu iz perspektive njegovih/njenih odgovornosti na nastavnom kolegiju *Motivacija i radno*

ponašanje (Tabela br. 2). Prva dva mjesta prema značajnosti pripadaju relacijski orijentiranim aspektima ugovora, preciznije: *odgovornost za pravedan odnos prema svim studentima* (rang 1) i *odgovornost za objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka* (rang 2). Naredna četiri ranga pripadaju transakcijski orijentiranim odgovornostima (*pripremljenost za nastavu; redovan dolazak na vježbe; pravovremeno pružanje povratnih informacija o studentskim uracima, i pružanje jasnih smjernica za rad*). O jasnoći uloge asistenta posmatranoj iz perspektive prepoznatih odgovornosti možda ipak najviše govori sadržajna raznolikost ponašanja koja studenti navode u definiranju odgovornosti asistenta, a koja seže sve od poštovanja potreba studenata u nastavi (npr. potrebe za pauzom i prilagođavanjem dinamike i načina izlaganja poštujući zamor studenata nakon intenzivnog rada), preko pravednog i korektnog odnosa sa svim studentima i objektivnosti u ocjenjivanju studentskih uradaka, pa sve do odgovornosti asistenta prema modeliranju etičnog ponašanja u skladu sa strukom i prakticanju multidisciplinarnog pristupa u nastavi.

Relacijski i transakcijski aspekti prava asistenta

Percepcija uloge asistenta posmatrana na nivou **prava asistenta** u većoj je mjeri opisana s relacijskog aspekta ovog odnosa (Tabela br. 1). Tako na primjer, studenti procjenjuju da su *pravo na poštovanje i uvažavanje (poštovanje ličnosti i uloge, hijerarhije)*, zatim *pravo na poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita od strane studenata*, kao i *pravo na pravovremenu informiranost o nemogućnosti studenta da realizira dogovoreni (planirani) zadatak* među najznačajnijim relacijski orijentiranim aspektima ovog dijela ugovora. Između prva tri najviše rangirana prava asistenta na ovom nastavnom kolegiju prepoznaju se dva transakcijski orijentirana aspekta ugovora, i to: *redovnost studenata u pohađanju nastave* i *pravovremeno ispunjavanje obaveza od strane studenata*. Interesantnim se čini nalaz u kojem se očituje jedna specifičnost u percepciji studenata o pravu asistenta na to *da se ne osjeća loše ukoliko ne raspolaže informacijama koje studenti u datom momentu očekuju*.

Zaključna razmatranja

Odnos između studenta i nastavnika psihološki ugovor vidi kao odnos socijalne razmjene zasnovan na reciprocitetu, odnosno uzajamnosti. Dogovorene odgovornosti i prepoznata prava trebaju u tom smislu biti jasno iskomunicirani a moguće nejednoznačnosti svedene na minimum

pojašnjenjima i razgovorom. Na asistentu (nastavniku) leži važna odgovornost da ovaj proces moderira kako bi se potaknuo i preusmjerio dogovor ka realno ostvarivim ciljevima koji su, očekivano, dijelom determinirani i samim nastavnim planom i programom. Od esencijalne važnosti za postizanje uzajamnosti u okviru zajedničkog PU-a koji će proizaći iz ovog procesa jeste komuniciranje jasnog i zajedničkog razumijevanja u vezi sa svakom stavkom dogovora u okviru ovog PU-a.

Identificiranje normativnog psihološkog ugovora studenata završne godine II ciklusa studija na nastavnom kolegiju MIR, jedan je od najvažnijih ciljeva ovog rada. Realizacija ovog cilja podrazumijevala je definiranje zajedničkih očekivanja studenata i asistenta vezanih za prava i obaveze koje podrazumijeva uloga studenta, kao i prava i obaveze koje podrazumijeva uloga asistenta u okviru pomenutog kolegija. Rezultati dobiveni na uzorku studenata pete godine Odsjeka za psihologiju između ostalog sugerišu i postojanje tendencije studenata ka oblikovanju takvog psihološkog ugovora koji sadržava veći broj identificiranih prava i relativno manji broj identificiranih odgovornosti studenata u odnosu na prava i odgovornosti asistenta na ovom nastavnom kolegiju.

Također su prepoznata transakcijski i relacijski orijentirana očekivanja studenata, odnosno transakcijski i relacijski orijentirane stavke u okviru tako identificiranog normativnog psihološkog ugovora. Utvrđen je i relativni značaj ovih stavki na nivou grupe. Iz dobivenih nalaza moguće je dobiti jasan uvid u očekivanja od uloga, koja mogu poslužiti i asistentu i studentima u valoriziranju odnosa student – asistent tokom trajanja nastave iz ovog kolegija.

Jedan od ciljeva ovog rada bio je pripremanje *Skale za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora* u okviru nastavnog kolegija (pogledati Prilog br. 3). U potenciji, opisani postupak identificiranja normativnog psihološkog ugovora može poslužiti kao predložak za asistente i nastavnike na drugim nastavnim kolegijima u okviru drugih studijskih grupa, ali i za druge andragoške djelatnike u definiranju uzajamnih očekivanja u radu s različitim obrazovnim skupinama. U tom smislu, predložena *Skala za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora* može poslužiti andragoškim djelatnicima u valoriziranju ispunjenosti uzajamnih obećanja datih na početku obrazovnog ciklusa. Uz to, nekoliko dodatnih mjerenja tokom jednog ciklusa (semestra), poput, npr., mjerenja zadovoljstva studenata nastavnim kolegijem ili mjerenja radne uspješnosti studenata na određenim zadacima u okviru kolegija (npr. rezultati na polusestrialnoj i završnoj semestrialnoj provjeri znanja, rezultati rada u okviru terenske vježbe – terenskog istraživanja, i sl.) mogu poslužiti za ispitivanje potencijalnih efekata razine ispunjenosti psihološkog ugovora na

zadovoljstvo studenata vježbama iz konkretnog nastavnog kolegija, i radne uspješnosti studenata u okviru tog istog kolegija.

Ispunjenje psihološkog ugovora nije „sve ili ništa” situacija (Clinton 2009). To znači da će u određenom momentu (tokom semestra, na primjer) vjerovatno doći do povrede psihološkog ugovora, najčešće samo nekog njegovog dijela. Čime će rezultirati ova situacija zavisi od niza faktora. Ukoliko jedna strana procijeni da je došlo do povrede ugovora od druge strane, moguće je očekivati negativne reakcije, ali one neće uvijek biti iste. Kako će pojedinac reagirati zavisi od toga koliko je neispunjena stavka ugovora subjektivno važna za pojedinca ili, s druge strane, čemu se pripisuju uzroci neispunjenosti psihološkog ugovora. Robinson i Morrison (2000) tako sugerišu kako je manje vjerovatno da će doživljaj o povredi PU-a rezultirati negativnim posljedicama ukoliko osoba pronađe adekvatno opravdanje za to. Također, može se očekivati da će negativne reakcije pojedinca na povredu PU-a biti snažnije ukoliko ta povrijeđena stavka ugovora ima za njega ili nju veći subjektivni značaj. Negativne posljedice proizlaze iz osjećaja one ugovorne strane koja je „pretrpjela” povredu PU-a (npr. asistenta) da više nije obavezna ispuniti svoj dio ugovora. S druge strane, ispunjavanje psihološkog ugovora vodi većem zadovoljstvu i motiviranosti kako studenta tako i nastavnika. Da bi se osigurao kontinuitet u ispunjavanju psihološkog ugovora, potrebno je u startu iskomunicirati i dogovoriti obećanja koja su realno ostvariva. Zbog toga je korisno kontinuirano pratiti realizaciju psihološkog ugovora i uočiti eventualne pokazatelje povrede PU-a. U ovim situacijama je važno osigurati da povrede PU-a ne ostanu nezapažene. Naprotiv, njih treba konstatovati i pokušati pronaći objašnjenje za njihovu pojavu. Iz ove faze, odnos između studenta i nastavnika može se nastaviti razvijati u pozitivnom smjeru ili se pretvoriti u neproduktivan odnos nepovjerenja. Narušeno povjerenje bez adekvatnog opravdanja ili pokazatelja motivacije za korekcijama vodi lošim posljedicama po kvalitet odnosa između asistenta i studenta, ali i negativnim posljedicama po kvalitet nastavnog procesa.

Sve prethodno navedeno sugeriše kako dogovor oko zajedničkog PU-a vodi preuzimanju individualne odgovornosti za posljedice (ne)ispunjenosti normativnog psihološkog ugovora, vidljive najprije u oblikovanju stavova i ponašanju objiju ugovornih strana – i studenata i asistenta (nastavnika). U određenom smislu, to će značiti eksplicitno preuzimanje odgovornosti za kvalitet odnosa između studenata i asistenta kao i kvalitet provedbe nastavnog procesa u okviru kolegija.

Šta to zapravo znači? Odnos između nastavnika i studenata koji je u fokusu psihološkog ugovora mora biti izbalansiran. To znači da ukoliko studenti očekuju od asistenta odličnu pripremljenost za nastavu, multidisciplinarni pristup u nastavnom procesu i posvećenost izgradnji poticajne klime za rad, valjalo bi očekivati da se i oni trebaju osjetiti obavezanima da na sličan način pristupaju svojim obavezama i odgovornostima. To bi značilo da asistent u ovom slučaju može, na primjer, očekivati aktivno sudjelovanje studenata u nastavi, poštovanje rokova za izvršenje obaveza kao i korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka. Ukoliko asistent prepozna da su ova specifična očekivanja koja ima u odnosu na studente ispunjena, vjerovatnije je da će biti spreman u svojim predavanjima ili na nastavi ponuditi dodatnu vrijednost u smislu informiranja studenata o aktuelnim istraživanjima iz neke oblasti, prenijeti znanja u vezi s aplikativnom vrijednosti sadržaja koji se obrađuje tokom vježbi i sl. Da bi se ovaj balans uspostavio, moraju se prepoznati prilike u kojima će i nastavnik jednako kao i studenti moći objasniti koliki i kakav napor on ili ona treba uložiti da bi postigao određeni cilj, kao što je, na primjer, kreiranje poticajne atmosfere za rad u uslovima u kojima se obrađuje nastavna jedinica koja je u tom smislu posebno izazovna. Dakle, očekivanja, tačnije obavezivanja koja proizlaze iz normativnog psihološkog ugovora moraju biti percipirana s obje strane kao pravična. Niti jedna strana ne treba da snosi veći dio odgovornosti u održavanju efikasnog odnosa. Dogovorena obećanja trebaju biti u jednakoj mjeri ispunjena i s jedne i s druge strane. Samo s takvom pretpostavkom ovaj odnos može biti izbalansiran i percipiran kao pravedan odnos razmjene.

THE USE OF NORMATIVE PSYCHOLOGICAL CONTRACT IN ORDER TO ACHIEVE A MORE QUALITATIVE EDUCATIONAL PROZESS

- Abstract -

Upon entering in each relatively unknown and new context, such as new course, students enter with certain expectations which they may not always be fully aware of. Like the students, the teachers and assistants also generate certain expectations, mostly based on psychological aggregation

of past experience. The fact is that especially the implicit expectation of both will somehow shape their behaviour and attitudes about this course. The expectations from both parties usually represent a range of very specific, mostly implicit, expectations that form the basis of the psychological contract. This contract is often defined as a „tacit” agreement between the parties (students and teachers/assistants) on the nature of their exchanges and the way they realize their relationship in the process of teaching. This paper attempts to examine the content of the normative psychological contract that defines the common expectations of students and assistants related to the rights and obligations that implies the role of the student, as wells as the rights and obligations that implies the role of assistants in relation to the student – assistant relationship in one of the teaching courses. The study was conducted on a sample of $N = 38$ students in the fifth academic year of the Department of Psychology at the Faculty of Philosophy of the University of Sarajevo. The modified nominal group technique was used to collect individual data and achieve a group consensus on the content of the normative psychological contract. In particular, the attention was drawn to the efficient way of collecting and using information about students' expectations, which can be considered when defining and clarifying mutual expectation on the role of students and teachers/assistants in the educational process. An effort was made to point out on the example of concrete steps the acceptability and applicability of the method in defining the normative psychological contract of any educational group. Finally, the study resulted in a proposal of a Scale for the evaluation of the fulfilment of psychological contract. This scale would be useful to the adult educators in creating of individualized Scale for the evaluation of the fulfilment of psychological contract in a specific educational context.

Keywords: **normative psychological contract, student-assistant relationship, expectations of the roles.**

Literatura

- Bok, D. 2003. *Universities in the Marketplace: The Commercialization of Higher Education*. Princeton University Press. New Jersey.
- Blomme, R. J.; van Rheede, A. & Tromp, D. M. 2010. The use of the psychological contract to explain turnover intentions in the hospitality industry: A research study on the impact of gender on the turnover intentions of highly educated employees. *International Journal of Human Resource Management*, 21(1), 144–162.
- Clinton, M. 2009. *Managing students' and teachers' expectations of Higher Education: A psychological contract approach*. School of Social Science and Public Policy. Kong's College London.
- Conway, N. & Briner, R. B. 2002. A Daily Diary Study of Affective Responses to Psychological Contract Breach and Exceeded Promissis. *Journal of Organizational Behavior*, 23, 287–302.
- Coyle-Shapiro, J. A. & Kessler, I. 2000. Consequences of the psychological contract for the employment relationship: A large scale survey. *Journal of Management Studies*, 37(7), 903–930.
- DeMeuse, K. & Tornow, W. 1990. The tie that binds – has become very, very frayed. *Human Resource Planning*, Vol. 13, 203–213.
- James, R. 2002. *Responding to Student Expectations*. OECPD Publishing. France.
- Kiewitz, C.; Restubog, S. L. D.; Zagenczyk, T. & Hochwarter, W. 2009. The interactive effects of psychological contract breach and organizational politics on perceived organizational support: Evidence from two longitudinal studies. *Journal of Management Studies*, 46(5), 806–834.
- Koskina, A. 2013. What does the student psychological contract mean? Evidence from UK business school. *Studies in Higher Education*, 38 (7): 1020–1036.
- Levinson, H.; Price, C.; Munden, K.; Mandl, H. i Solley, C. 1962. *Men, Management, and Mental Health*. Cambridge MA. Harvard Un. Press.
- Newell, H. & Dopson, S. 1996. Muddle in the middle: organisational restructuring and middle management careers. *Personal review*, Vol. 4/25, 4–20.
- Newton, S. K., & Nowak, L. I. 2010. Employer obligations versus fulfillment and the effects on organizational citizenship and innovative work. *Journal of Management and Marketing Research*, 4, 1-20.
- Pieterse, C. 2014. Negotiating a Shared Psychological Contract with Students. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(7), 25– 33.
- Raja, U.; Johns, G. & Ntalianis, F. 2004. The impact of personality on psychological contracts. *Academy of Management Journal*, 47(3), 350–367.
- Ramsden, P. 2003. *Learning to teach in Higher education (2nd ed)*. Routledge Falamer. UK.
- Rigotti, T. 2009. Enough is enough? Treshold models for the relationship between psychological contract breach and job – related attitudes. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 18(4), 442–463.
- Robinson, S. L. & Morrison, E. W. 2000. The development of psychological breach and violation: A longitudinal study. *Journal of Organizational Behavior*, 21(5), 525–546.

- Robinson, S. L. 1996. Trust and breach of the psychological contract. *Administrative Science Quarterly*, 41(4), 574–599.
- Robinson, S. L.; Kraatz, S. M. i Rousseau, M. D. 1994. Changing obligations and the psychological contract: a longitudinal study. *Academy of Management Journal*, Vol 37, 137–151.
- Rousseau, D. M. 2001. Schema, Promises and mutuality: the building block of the psychological Contract. *Journal of Occupational and Organisational Psychology*, 74, 511–542.
- Rousseau, M. D. 1989. Psychological and implied contracts in organizations. *Employer Responsibilities and Rights Journal*, Vol 2, 121–139.
- Sander, P.; Stevenson, K.; King, M. & Coates, D. 2000. University students' Expectations of Teaching. *Studies in Higher Education*, 25, 309–323.
- Shore, L. M. & Barksdale, K. 1998. Examining degree of balance and level of obligation in the employment relationship: A social exchange approach. *Journal of Organizational behavior*, 19(SI), 731– 744.
- Suazo, M. M. 2009. The mediating role of psychological contract violation on the relations between psychological contract breach and work-related attitudes and behaviors. *Journal of Managerial Psychology*, 24 (2), 136–160.
- Turnley, W. H. & Feldman, D. C. 1999. The impact of psychological contract violation on exit, voice, loyalty, and neglect. *Human Relations*, 52(7), 895–922.
- Uen, J.-F.; Chien, M. S.; Yen, Y.-F. 2009. The mediating effects of psychological contracts on the relationship between human resource systems and role behaviors: A multi-level analysis. *Journal of Business Psychology*, 24(2), 215–223.
- Windle, K. & Von Treuer, K. 2014. Psychological Contract Development: An Integration of Existing knowledge to Form a Temporal Model. *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, Volume 4, No 7.
- Zhao, H.; Wayne, S. J.; Gilbkowski, B. & Bravo, J. 2007. The impact of psychological contract breach on work-related outcomes: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 60(3), 647–680.

Prilog br. 1: Normativni psihološki ugovor studenata V godine Odsjeka za psihologiju na nastavnom kolegiju MIR (materijal pripremljen za postupak rangiranja stavki prema njihovoj značajnosti – individualni rad)

Uputa: Molimo da rangirate prema važnosti svaku od sljedećih stavki tako da se pri tome vodite individualnom procjenom koliko je svaka od navedenih važna za Vas kao studenta(icu). Postupak rangiranja ćete provesti tako da ćete najviši rang, rang „1”, dodijeliti onoj stavki, u npr. segmentu „C1”, koja za Vas ima najveći relativni značaj, a najniži rang, npr. rang „23” u segmentu C1, onoj stavki koja za vas ima najmanji relativni značaj. Postupak rangiranja trebate ponoviti i za segmente „C2”, „C3” i „C4”. Broj ranga upisujete s lijeve strane slova koje stoji uz stavku koju ste odabrali.

C1 Kao student(ica) imam pravo na (imam pravo da):	C3 Moj(a) asistent(ica) ima pravo da (ima pravo na):
a. Kvalitetne i dobro pripremljene vježbe	a. Poštovanje i uvažavanje (poštovanje ličnosti i uloge, hijerarhije)
b. Dostupnost adekvatnog materijala i literature za pripremu ispita i praćenje nastavnog procesa	b. Redovnost studenata u pohađanju nastave
c. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka	c. Pravovremeno ispunjavanje obaveza od strane studenata
d. Transparentne i jasne kriterije ocjenjivanja	d. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita
e. Jasne smjernice za rad	e. Pravovremeno informiranje o tome da student(ica) nije u mogućnosti realizirati dogovoreni (planirani) zadatak (npr. prezentaciju)
f. Pravovremeno informiranje o promjenama koje se tiču nastavnog kolegija (vježbi)	f. Aktivno sudjelovanje studenata na vježbama
g. Redovnost u održavanju nastave (vježbi)	g. Poštovanje vremena konsultacija od strane studenata
h. Izražavanje vlastitog mišljenja bez straha od posljedica	h. Povratnu informaciju o efikasnosti vježbi
i. Pozitivnu i poticajnu klimu za rad	i. Da se ne osjeća loše ukoliko ne raspolaže informacijama koje studenti u datom momentu očekuju
j. Pravovremeno davanje povratne informacije za rad	
k. Realna očekivanja u odnosu na vremenske zahtjeve zadatka koji studenti trebaju realizirati	
l. Uvid u ocijenjeni rad	(Raspon rangova od 1 do 9)
m. Individualni izbor da li ću participirati u određenim aktivnostima tokom vježbi	
n. Mogućnost nadoknade izgubljenih bodova zbog nesudjelovanja u nekoj aktivnosti zamjenskom aktivnošću	
o. Traženje pomoći i podrške od asistenta (ice) kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka	
p. Dvosmjernu komunikaciju na nastavi (asistent – student)	
q. Informiranost u vezi s aktuelnim trendovima i temama iz područja nastavnog kolegija	
r. Pauze predviđene za odmor u okviru vježbi	
s. Sticanje znanja o aplikativnoj vrijednosti sadržaja kojim se bavimo tokom vježbi	
t. Izostajanje s nastave koje je u skladu s Pravilima studiranja	
u. Učešće u dogovoru o načinu realizacije nastave	
v. Konsultacije u dogovoreno (predviđeno) vrijeme	
w. Priliku za prikupljanje dodatnih bodova za realizaciju nekih aktivnosti u okviru vježbi	
(Raspon rangova od 1 do 23)	

C2 Kao student(ica) imam sljedeće odgovornosti:	C4 Moj(a) asistent(ica) ima sljedeće odgovornosti:
<ul style="list-style-type: none"> a. Poštivanje rokova za izvršenje obaveza b. Redovno pohađanje vježbi c. Poštovanje i uvažavanja asistenta i kolega studenata d. Poštovanje Ustanove i pravila ponašanja (akademsko ponašanje) e. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita f. Kolegijalnost i saradljivost g. Izvršavanje administrativnih obaveza (npr. prijava ispita) h. Aktivno sudjelovanje na vježbama i. Stremljenje ka postizanju visokog nivoa izvedbe na svim zadacima u okviru vježbi j. Pravovremeno obavještanje asistenta(ice) o nemogućnosti dolaska na vježbe k. Korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka (npr. seminarskih radova, kritičkih osvrta i sl. l. Poštovanje vremena održavanja konsultacija m. Pružanje adekvatnog objašnjenja za neplanirani izostanak <p style="text-align: center;">(Raspon rangova od 1 do 13)</p>	<ul style="list-style-type: none"> a. Pravedan i korektan odnos prema svim studentima b. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka c. Pripremljenost za nastavu d. Redovan dolazak na vježbe e. Pravovremeno pružanje povratnih informacija o studentskim uracima (ispitima) f. Pružanje jasnih smjernica za rad g. Profesionalan odnos sa studentima h. Jasno i koncizno izlaganje nastavnog materijala i. Kompetentno vođenje u realizaciji planiranih ishoda učenja j. Poštovanje dogovorenih pravila k. Korištenje aktuelnih sadržaja iz nastavne oblasti u pripremi i realizaciji vježbi l. Pružanje pomoći i podrške studentima kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka m. Poštovanje potreba studenta u nastavi (npr. potreba za pauzom, prilagodavanje načina i dinamike izlaganja poštujući zamor studenata nakon intenzivnog rada) n. Dostupnost u vrijeme konsultacija o. Osiguravanje prilika tokom vježbi za postavljanje pitanja i odgovoravanje na studentska pitanja i dileme p. Održavanje <i>e-mail</i> korespondencije sa studentima q. Modeliranje etičnog ponašanja u skladu sa strukom r. Prakticiranje multidisciplinarnog pristupa u nastavi <p style="text-align: center;">(Raspon rangova od 1 do 18)</p>

Molim Vas da za kraj odgovorite na sljedeća pitanja popunjavanjem za to predviđenih polja ili zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora.

Vaša šifra: _____

Spol: (1) ženski (2) muški

Dob: _____

Godina studija: _____

Način studiranja: (1) redovan – troškove studija snosi osnivač

(2) redovan – samofinansirajući

(3) vanredni

Koji put pohađate vježbe iz ovog nastavnog kolegija? _____

Zahvaljujem na Vašem angažmanu!

Prilog br. 2: Normativni psihološki ugovor studenata V godine Odsjeka za pedagogiju na nastavnom kolegiju MVR

C1 Kao student(ica) imam pravo na (imam pravo da):	C3 Moj(a) asistent(ica) ima pravo da (ima pravo na):
<ol style="list-style-type: none"> 1. Odvijanje nastavnog procesa u skladu s Pravilima studiranja 2. Konsultacije 3. Izražavanje vlastitog mišljenja 4. Traženje pomoći i podrške od asistenta(ice) 5. Sticanje znanja koja su predviđena silabusom 6. Privatnost studentskih zadaća i povjerljivost podataka 7. Priznanje za dobar rad 8. Dostupnost materijala i literature potrebnih za rad 9. Ukazivanje na nepravdu 10. Uvažavanje individualnosti studenata 11. Transparentne i jasne kriterije vrednovanja 12. Poštovanje dogovorenih rokova 13. Pružanje povratnih informacija za rad 14. Sticanje kompetencija za tržište rada 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poštovanje i uvažavanje 2. Redovnost studenata u pohađanju vježbi 3. Pravovremeno ispunjavanje obaveza od strane studenata 4. Kreativnost studenata u nastavi 5. Kolegijalnost studenata 6. Organiziranost studenata u realizaciji dogovorenih zadataka i aktivnosti 7. Poštovanje dogovorenih pravila rada
C2 Kao student(ica) imam sljedeće odgovornosti:	C4 Moj(a) asistent(ica) ima sljedeće odgovornosti:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Redovnost u pohađanju vježbi 2. Aktivno sudjelovanje na vježbama 3. Stvaranje pretpostavki za efikasan proces učenja 4. Kolegijalnost i saradljivost 5. Poštovanje rokova za izvršenje obaveza 6. Primjereno ponašanje na nastavi 7. Pripremljenost za nastavu 8. Fokusiranost na rad tokom vježbi 9. Poštovanje dogovorenih pravila 10. Poštovanje drugih kolega 11. Kreiranje i održavanje pozitivne klime za rad 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obezbeđivanje informacija relevantnih za učenje 2. Pružanje pravovremenih povratnih informacija o studentskim zadaćama 3. Obezbeđivanje materijala potrebnog za rad 4. Dostupnost za vrijeme konsultacija 5. Poštovanje dogovorenih rokova za studentske obaveze 6. Kreiranje i održavanje pozitivne klime za rad 7. Pružanje jasnih smjernica za rad 8. Transparentnost i objektivnost u ocjenjivanju 9. Pravovremeno oglašavanje rezultata ispita 10. Redovnost u dolasku na nastavu 11. Pripremljenost za nastavu

Prilog br. 3: Normativni psihološki ugovor studenata V godine Odsjeka za psihologiju na nastavnom kolegiju MIR

C1 Kao student(ica) imam pravo na (imam pravo da):	C3 Moj(a) asistent(ica) ima pravo da (ima pravo na):
<ol style="list-style-type: none">1. Kvalitetne i dobro pripremljene vježbe2. Dostupnost adekvatnog materijala i literature za pripremu ispita i praćenje nastavnog procesa3. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka4. Transparentne i jasne kriterije ocjenjivanja5. Jasne smjernice za rad6. Pravovremeno informiranje o promjenama koje se tiču nastavnog kolegija (vježbi)7. Redovnost u održavanju nastave (vježbi)8. Izražavanje vlastitog mišljenja bez straha od posljedica9. Pozitivnu i poticajnu klimu za rad10. Pravovremeno davanje povratne informacije za rad11. Realna očekivanja u odnosu na vremenske zahtjeve zadatka koje studenti trebaju realizirati12. Uvid u ocijenjeni rad13. Individualni izbor da li ću participirati u određenim aktivnostima tokom vježbi14. Mogućnost nadoknade izgubljenih bodova zbog nesudjelovanja u nekoj aktivnosti zamjenskom aktivnošću15. Traženje pomoći i podrške od asistenta (ice) kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka16. Dvosmjernu komunikaciju na nastavi (asistent – student)17. Informiranost u vezi s aktuelnim trendovima i temama iz područja nastavnog kolegija18. Pauze predviđene za odmor u okviru vježbi19. Sticanje znanja o aplikativnoj vrijednosti sadržaja kojim se bavimo tokom vježbi20. Izostajanje s nastave koje je u skladu s Pravilima studiranja21. Učešće u dogovoru o načinu realizacije nastave22. Konsultacije u dogovoreno (predviđeno) vrijeme23. Priliku za prikupljanje dodatnih bodova za realizaciju nekih aktivnosti u okviru vježbi	<ol style="list-style-type: none">1. Poštovanje i uvažavanje (poštovanje ličnosti i uloge, hijerarhije)2. Redovnost studenata u pohađanju nastave3. Pravovremeno ispunjavanje obaveza od strane studenata4. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita5. Pravovremeno informiranje o tome da student(ica) nije u mogućnosti realizirati dogovoreni (planirani) zadatak (npr. prezentaciju)6. Aktivno sudjelovanje studenata na vježbama7. Poštovanje vremena konsultacija od strane studenata8. Povratnu informaciju o efikasnosti vježbi9. Da se ne osjeća loše ukoliko ne raspolaže informacijama koje studenti u datom momentu očekuju

C2 Kao student(ica) imam sljedeće odgovornosti:	C4 Moj(a) asistent(ica) ima sljedeće odgovornosti:
<ol style="list-style-type: none">1. Poštovanje rokova za izvršenje obaveza2. Redovno pohađanje vježbi3. Poštovanje i uvažavanje asistenta i kolega studenata4. Poštovanje ustanove i pravila ponašanja (akademsko ponašanje)5. Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita6. Kolegijalnost i saradljivost7. Izvršavanje administrativnih obaveza (npr. prijava ispita)8. Aktivno sudjelovanje na vježbama9. Stremljenje ka postizanju visokog nivoa izvedbe na svim zadacima u okviru vježbi10. Pravovremeno obavješćivanje asistenta(ice) o nemogućnosti dolaska na vježbe11. Korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka (npr. seminarskih radova, kritičkih osvrti i sl.)12. Poštovanje vremena održavanja konsultacija13. Pružanje adekvatnog objašnjenja za neplanirani izostanak	<ol style="list-style-type: none">1. Pravedan i korektan odnos prema svim studentima2. Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka3. Pripremljenost za nastavu4. Redovan dolazak na vježbe5. Pravovremeno pružanje povratnih informacija o studentskim uracima (ispitima)6. Pružanje jasnih smjernica za rad7. Profesionalan odnos sa studentima8. Jasno i koncizno izlaganje nastavnog materijala9. Kompetentno vođenje u realizaciji planiranih ishoda učenja10. Poštovanje dogovorenih pravila11. Korištenje aktuelnih sadržaja iz nastavne oblasti u pripremi i realizaciji vježbi12. Pružanje pomoći i podrške studentima kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka13. Poštovanje potreba studenta u nastavi (npr. potreba za pauzom, prilagodavanje načina i dinamike izlaganja poštujući zamor studenata nakon intenzivnog rada)14. Dostupnost u vrijeme konsultacija15. Osiguravanje prilika tokom vježbi za postavljanje pitanja i odgovaranje na studentska pitanja i dileme16. Održavanje e-mail korespondencije sa studentima17. Modeliranje etičnog ponašanja u skladu sa strukom18. Prakticiranje multidisciplinarnog pristupa u nastavi

Prilog br. 4: Skala za procjenu ispunjenosti psihološkog ugovora u okviru nastavnog kolegija MIR

SKALA ZA PROCJENU ISPUNJENOSTI
PSIHOLOŠKOG UGOVORA
studenata V godine Odsjeka za psihologiju na nastavnom kolegiju
MIR

Uputa:

U svaki relativno nepoznat i novi kontekst, poput novog nastavnog kolegija na studiju, ulazimo s određenim očekivanjima kojih ne moramo uvijek biti u potpunosti svjesni. No činjenica je da će upravo naša implicitna očekivanja u određenoj mjeri oblikovati naše ponašanje i stavove. Vremenom, iskustvo predavanja i vježbi u okviru novog nastavnog kolegija, posebno Vaša interakcija s nastavnikom i asistentom na tom kolegiju, rezultira oblikovanjem ali i prilagođavanjem Vaših očekivanja od odnosa student – nastavnik (asistent) koja su bazirana na datim obećanjima. Imajte na umu da ova obećanja, bilo da je riječ o Vašim obećanjima ili obećanjima koja dolaze od nastavnika/asistenta nisu morala biti eksplicitno izrečena. O nekima od njih je moguće implicitno zaključivati na temelju drugih oblika ponašanja ili konteksta. Iako smo svi u nekim momentima spremni dati svoja obećanja, to u kojoj mjeri će neka od njih zaista biti ispunjena varira. Molim vas da sada pažljivo razmislite o sljedećim pitanjima i ponudite odgovore koji reflektiraju Vaša iskrena razmišljanja!

S ispunjavanjem Skale možete započeti na narednoj stranici!

I dio

Interesuje nas u kojoj mjeri smatrate da je Vaš **nastavnik/asistent ispunio obećanja** data u okviru ovog nastavnog kolegija. Koristeći se navedenom skalom, molimo Vas da procijenite nivo ispunjenosti datih obećanja i zapišete odgovarajući broj u kvadratić koji se nalazi desno od svakog pojedinog obećanja. (Na primjer, moguće je da ste procijenili da Vaš asistent rijetko kada daje jasne smjernice za rad i zbog toga procjenjujete da asistent uglavnom nije ispunjavao ovo obećanje – stavki „jasne smjernice za rad” ćete iz tog razloga pripisati ocjenu 2.) Ukoliko se neka od navedenih stavki ne može provjeriti kroz Vaše dosadašnje iskustvo na vježbama odnosno nastavi, molimo Vas da to naznačite tako što ćete u pripadajući kvadratić staviti oznaku X.

Nije uopšte ispunjeno	Donekle ispunjeno	U potpunosti ispunjeno
1	2	3
		4
		5

C1

☐ Kvalitetne i dobro pripremljene vježbe ☐ Dostupnost adekvatnog materijala i literature za pripremu ispita i praćenje nastavnog procesa ☐ Objektivnost u ocjenjivanju studentskih uradaka ☐ Transparentni i jasni kriteriji ocjenjivanja ☐ Pravovremeno informiranje o promjenama koje se tiču nastavnog kolegija (vježbi) ☐ Redovnost u održavanju nastave (vježbi) ☐ Mogućnost izražavanje vlastitog mišljenja bez straha od posljedica ☐ Pozitivna i poticajna klima za rad ☐ Realna očekivanja u odnosu na vremenske zahtjeve zadatka koji studenti trebaju realizirati ☐ Uvid u ocijenjeni rad ☐ Mogućnost izbora da li ću participirati u određenim aktivnostima tokom vježbi ☐ Mogućnost nadoknade izgubljenih bodova zbog nesudjelovanja u nekoj aktivnosti zamjenskom aktivnošću	☐ Pružanje pomoći i podrške od asistenta(ice) kada se pojave problemi u realizaciji nekog zadatka ☐ Dvosmjerna komunikacija na nastavi (asistent(ica) – student) ☐ Informiranost u vezi s aktuelnim trendovima i temama iz područja nastavnog kolegija ☐ Pauze predviđene za odmor u okviru vježbi ☐ Sticanje znanja o aplikativnoj vrijednosti sadržaja kojim se bavimo tokom vježbi ☐ Izostajanje s nastave koje je u skladu sa Pravilima studiranja ☐ Učešće u dogovoru o načinu realizacije nastave ☐ Prilika za prikupljanje dodatnih bodova za realizaciju nekih (dodatnih) aktivnosti u okviru vježbi

Nije uopšte ispunjeno	Donekle ispunjeno	U potpunosti ispunjeno
1	2	3
		4
		5

C4

☐ Pravedan i korektan odnos prema svim studentima ☐ Pripremljenost za nastavu ☐ Pravovremeno pružanje povratnih informacija o studentskim uracima (ispitima) ☐ Pružanje jasnih smjernica za rad ☐ Profesionalan odnos sa studentima ☐ Jasno i koncizno izlaganje nastavnog materijala ☐ Kompetentno vođenje u realizaciji planiranih ishoda učenja ☐ Poštovanje dogovorenenih pravila ☐ Korištenje aktuelnih sadržaja iz nastavne oblasti u pripremi i realizaciji vježbi	☐ Poštovanje potreba studenta u nastavi (npr. prilagodavanje načina i dinamike izlaganja poštujući zamor studenata nakon intenzivnog rada) ☐ Dostupnost u vrijeme konsultacija ☐ Osiguravanje prilika tokom vježbi za postavljanje pitanja i odgovoravanje na studentska pitanja i dileme ☐ Održavanje e-mail korespondencije sa studentima ☐ Modeliranje etičnog ponašanja u skladu sa strukom ☐ Prakticiranje multidisciplinarnog pristupa u nastavi

II dio

Interesuje nas u kojoj mjeri smatrate da ste **Vi kao student(ica) ispunili obećanja** data u okviru ovog kolegija. Koristeći se navedenom skalom, molimo Vas da procijenite nivo ispunjenosti datih obećanja i zapišete odgovarajući broj u kvadratić koji se nalazi desno od svakog pojedinog obećanja. (Na primjer, moguće je da ste procijenili da je Vaš aktivitet tokom vježbi dosta visok, ali da nije maksimalan, i zbog toga procjenjujete da ste ovo obećanje ispunili u značajnoj mjeri – stavki „aktivno sudjelovanje studenta na vježbama” ćete iz tog razloga pripisati ocjenu 4). Ukoliko se neka od navedenih stavki ne može provjeriti kroz Vaše dosadašnje iskustvo na vježbama odnosno nastavi, molimo Vas da to naznačite tako što ćete u pripadajući kvadratić staviti oznaku X.

Nije uopšte ispunjeno

1

2

Donekle ispunjeno

3

4

U potpunosti ispunjeno

5

C3 i C2

☐ Poštovanje i uvažavanje asistenta (poštovanje ličnosti i uloge, hijerarhije)	☐ Kolegijalnost i saradljivost
☐ Redovnost u pohađanju nastave	☐ Izvršavanje administrativnih obaveza (npr. prijava ispita)
☐ Pravovremeno ispunjavanje obaveza	☐ Aktivno sudjelovanje na vježbama
☐ Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita	☐ Stremljenje ka postizanju visokog nivoa izvedbe na svim zadacima u okviru vježbi
☐ Pravovremeno informiranje o tome da student(ica) nije u mogućnosti realizirati dogovoreni (planirani) zadatak (npr. prezentaciju)	☐ Pravovremeno obavješćivanje asistenta(ice) o nemogućnosti dolaska na vježbe
☐ Pružanje povratne informacije asistentu o efikasnosti vježbi	☐ Korištenje aktuelnih i relevantnih informacija u izradi zadataka (npr. seminarskih radova, kritičkih osvrti i sl.)
☐ Poštovanje i uvažavanja kolega studenata	☐ Poštovanje vremena održavanja konsultacija
☐ Poštovanje ustanove i pravila ponašanja (akademsko ponašanje)	☐ Pružanje adekvatnog objašnjenja za neplanirani izostanak
☐ Poštovanje pravila u organizaciji i realizaciji ispita	

HVALA VAM!